

КЛИМЕНКО Н.П.

ІВАН КРИП'ЯКЕВИЧ: СТОРІНКИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (1904-1914 рр.)

Розглядається діяльність Івана Крип'якевича в період з 1904 до 1914 р. як члена Українського студентського союзу (УСС), активного діяча товариства "Просвіта". Детально прослідковується його участь в низці просвітницьких організацій та товариств.

Найбільш повне та репрезентативне дослідження освітньо-виховних феноменів минулого можливе лише у контексті розвитку національних та освітніх процесів. Вивчення й аналіз персоналії як окремого предмета дослідження має важливе значення, оскільки особиста біографія часто є основою наукової реконструкції епохи та висвітленням особливостей національно-просвітницьких рухів певного періоду. Виходячи з цього, першочерговим стає завдання дослідження біографій видатних культурно-освітніх діячів, спадщина яких була свідомо замовчувана або вилучена з історичного процесу. Особливо це стосується діячів кінця XIX - першої половини ХХ ст. - періоду становлення національної системи освіти і виховання, внесення національного компонента до структури педагогічної науки, епохи народження цілої плеяди відомих педагогів, діячів освіти і мистецтва. Насамперед, це представники "Просвіти", "Рідної школи", Наукового товариства ім. Т.Шевченка та інших просвітницьких організацій, метою діяльності яких було поширення освіти серед народу, формування національної ідеї та національної ментальності, розвиток та збереження української культури. Не є винятком і вивчення біографії Івана Петровича Крип'якевича - відомого історика, просвітителя, педагога.

В Енциклопедії Українознавства В.Кубійович дав влучну характеристику постаті І.Крип'якевича, де зазначив, що "він виявив себе близкучим популяризатором, автором історичних оповідань для дітей і молоді"¹.

Метою нашої студії є просвітницька діяльність І.Крип'якевича до Першої світової війни (1904-1914). Цей етап, виокремлений у житті ученого, характеризується його активною участю в товариствах "Академічна громада", "Просвіта", "Просвітній кружок", публікацією праць в часописах "Письмо з Просвіти", "Діло", "Молода Україна" тощо.

Зазначений період просвітницької діяльності І.Крип'якевича, як власне і вся його біографія, залишаються до цього часу предметом історіографічних досліджень. У 2001 р. Інститутом Українознавства ім. І.Крип'якевича було видано окремим випуском збірник "Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві", який включає автобіографію - спогади вченого, бібліографію його наукових та літературних творів, документи і листи, статті, спогади про нього.

¹ Клименко Нінель Павлівна - аспірант кафедри історії України та історичних дисциплін Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д.Грінченка.

Просвітницька діяльність І.Крип'якевича обраного нами періоду подається тут фрагментарно, в основному за спогадами самого Івана Петровича².

Висвітлення окремих життєвих фактів просвітницької діяльності, короткий аналіз творчого доробку Івана Петровича знаходимо у вступних статтях до низки його робіт: Я.Дашкевича до “Історії України”(1990 р.), Я.Ісаєвича до “Історичних проходів по Львову” (1991 р.), Р.Крип'якевича до історичного збірника “Було колись в Україні”(1994 р.) та “Всесвітньої історії”(1995 р.), Ю.Алексєєва до “Огляду історії України”(1995 р.) тощо.

У монографічних працях сучасних учених постати І.Крип'якевича розглядається в контексті інших проблем історичної науки, зокрема Р.Ковалюка (Український студентський рух на західних землях XIX-XX ст., 2001), І.Патера (Союз визволення України: проблеми державності та соборності, 2000), Б.Савчука (Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX - кінець 30-х років XX ст.), О.Рубльова (Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939), 2004).

Стислу інформацію про І.Крип'якевича та його просвітницьку діяльність містять і окремі довідково-енциклопедичні видання³.

Важливим джерелом для вивчення просвітницької діяльності І.Крип'якевича є його праці даного періоду, опубліковані видавництвом “Просвіта” та на сторінках часописів⁴.

Зауважимо, що дослідження біографії Івана Петровича об'єктивно ускладнено тим, що великий приватний архів історика знаходиться в його родині. У різних відомчих архівах зберігаються кілька справ історика⁵ та деякі інші документальні матеріали, де можна знайти різноманітну інформацію про просвітницьку діяльність І.Крип'якевича.

Просвітницька діяльність І.Крип'якевича (1904-1914) становить особливий період у його житті, пов'язаний зі становленням його особистості як активного члена Українського студентського союзу (УСС), невтомного діяча товариства “Просвіта”, науковця, близького популяризатора історії України.

У 1904 р. І.Крип'якевич вступає до університету і зразу ж опиняється в центрі громадського життя українського студентства. Товариство “Академічна громада”, яке було справжнім осередком активної діяльності молоді, створювало фахові наукові гуртки, організовувало лекції з української та зарубіжної літератур, проводило тематичні вечори, видавало книги, брошури й часописи⁶. З 1908 р. воно здійснювало широку та активну освітню роботу серед українського населення, спрямовану на пробудження національної самосвідомості. Товариство зібрало цілу плеяду ліпшого львівського студентства. У 1904 р. списки товариства та кореспонденційні книги, поряд з І.Крип'якевичем, фіксують тут перебування й сусільно-культурну працю Ф.Голійчука, О.Целевича, І.Джиджори, М.Возняка, О.Назарука, С.Томашівського та інш.⁷

У 1907 р. І.Крип'якевич стає членом товариства “Просвіта”, продовжує активну участь у студентському товаристві “Академічна громада”, в якому деякий час перебуває на посаді бібліотекаря⁸. Ще студентом І.Крип'якевич розумів необхідність організації освіти і самоосвіти як важливого засобу для виведення українського народу на європейський рівень

цивілізації. Ця ідея не залишала його все життя. У 1908 р. І.Крип'якевич організував “Просвітній кружок”, який поставив головним завданням опіку читальнями “Просвіти”. У спогадах Іван Петрович пише: “Щонеділі висилали ми по кільканадцять студентів до читалень у місті і поза Львовом, з доповідями і порадами; вечером в неділю всі референти збиралися в каварні “Монопольній” і там складали звідомлення з поїздок..., мали добру каву, багато газет і також були місцями дискусій і розмов”⁹.

Досить часто на таких зустрічах студенти дискутували про найболючіші питання. Зокрема: “...що нам робити в нашім національнім лихоліттю і від чого починати?” Різні пропонувалися шляхи. Іван Петрович пише: “Пригадую, кілько то безсонних ночей, кілько важких дум коштував мені і неодного з моїх ровесників сей безкінечник. Розв’язати його було годі, приходилося лишити його нерішеним і робити кождому, що хто міг”¹⁰. Треба наголосити, що не вся молодь відчувала потребу просвітницької праці. Більша частина виправдовувала себе тим, що найважливіше її завдання - це праця над собою. Однак І.Крип'якевич вибрав свій важкий шлях - шлях просвітителя. Він був переконаний, що праця одного покоління або навіть невеличкої, але рішучої та інтелігентної групи може мати великий вплив на зміну духовного стану, настрою, дієздатності цілого народу.

“Просвітній кружок” “Академічної громади” під головуванням невтомного І.Крип'якевича уже з самого початку його заснування, а саме з лютого 1908 р., проводив велику та плідну роботу. Гурток налічував тоді 22 члени. У звіті керівництва “Академічної громади” зазначалося: “З літом декотрі секції залишають свої праці, а беруться до “Просвітнього кружка”, що вліті потребує вдвое більше людей, що в зимі в цілі обіслання читалень”¹¹. У 1909 р. тут уже працювали 63 студенти. Своїм завданням гурток вважав об’єднання всієї студентської молоді, яка вела просвітницьку роботу серед народних мас, залучаючи свіжі сили. Акцентувалась увага на тому, що вести роботу необхідно більш інтенсивно, за конкретним планом і програмою. Першочерговим завданням стала організація курсів у львівських читальнях. Гурток налагодив роботу таким чином, що кожну неділю в читальнях Львова проводилися лекції. Вони були настільки цікавими та популярними, що за бажанням слухачів організовувалися спеціальні курси, на яких викладалися такі предмети: історія України, історія культури і цивілізації, всесвітня історія, географія, природничі науки, право, німецька мова. На цих курсах навчалися 42 слухачі з 24 повітів, в основному робітники у віці 14-23 років. Про інтенсивність роботи “Просвітнього кружка” говорять такі факти: якщо у лютому 1908 р. відбулося 12 лекцій в читальнях, вдвое працювали бібліотекарями, проведено перевірки чотирьох читалень, то в березні проведено уже 18 лекцій, з яких одна була у с. Товщів Львівського повіту. В читальнях Львова на передмісті, Городоцькому, Жовківському, Личаківському передмістях виступили І.Крип'якевич з лекціями на теми “Богдан Хмельницький в Галичині”, “Іван Підкова”; І.Гонтарський - “Зносини Галичини з російською Україною”, “Про патріотизм”; М.Січинський - “Політична і суспільна рівність”; О.Назарук “Огляд історії України” прочитав в с. Товщів¹².

У виступі “Богдан Хмельницький в Галичині” І.Крип'якевич на питання слухачів, чому були невдалими війни нашого народу з поляками, відповідав,

що “...перша причина - не було просвіти між нашим народом. Українці не читали книжок, не знали, що дістється на світі, той не знали як собі дати раду з поляками. Друга причина - не було у нас організації... Третя - не було єдності з рештою України і віри у свої сили”. Підсумовуючи він наголошував, що просвіта і організація, єдність і віра у власні сили творять нове майбутнє для нашої України¹³.

У літній період таку ж роботу члени “Просвітнього кружка” почали щонеділі і в свята проводити в селах Львівського повіту. У далеких населених пунктах читалися лекції і велися бесіди, відновлювалися занедбані читальні. У кінці травня 1908 р. було проведено перевірку читалень уже в 40 селах. Одночасно прибулі студенти ініціювали організацію крамниць, ощадних кас, “Січей”. Надавалася допомога бібліотекам, ініціювалося обрання на посади завідуючих інтелігентних і сумлінних людей. Для організаторів бібліотек було підготовлено каталог книг для народних мас. Неабияке значення мало розповсюдження популярних видань. Так, в перший місяць було продано 105 книг, а в третій місяць розповсюджено 9397 примірників¹⁴. Найбільшою популярністю користувалися “Веселі вірши” С.Руданського; “Історичні пісні”, “Збірник січових пісень”, “Про спільнникові крамниці” І.Петрушевича; “Свінська конституція”, “Король та народ” М.Залізняка тощо. Щоб збільшити кількість української популярної літератури, у травні 1908 р. І.Крип’якевич ініціював видавництво серії “Дешева бібліотека”. У своїх спогадах він пише: “...Під редакцією моєю і Назарука почала виходити “Дешева бібліотека” (по 10 сот[ин]ків], в якій вийшли “Веселі вірши” Руданського, “Історичні пісні” (під іменем Січинського, але зредаговані мною і Назаруком), “Пан Потоцький”. Ішла значними накладами і мала успіх”¹⁵.

“Просвітній кружок” проводив щотижневі сходини, на яких розглядалися плани поїздок, обговорювалися його діяльність і різні просвітні справи, зокрема аналізувалися причини занепаду читалень, проводилися огляди діяльності “Просвіти”, товариства ім.Качковського та москвофільської агітації. До постійного керівництва гуртка входили І.Крип’якевич (голова), М.Січинський (заступник голови), Ю.Балицький (секретар), А.Голінна, В.Зубрицький, О.Назарук, О.Рев’юк. За необхідності організовувалися спеціальні комісії. Всього гурток нараховував 100 членів - українських студентів Львівського університету. Про розмах їх діяльності свідчать такі дані: тільки за чотири місяці кількість членів зросла в чотири рази, за цей час у Львові прочитано 32 лекції, а за півроку розповсюджено 50 тисяч книжок¹⁶.

Діяльність “Просвітнього кружка” широко висвітлювалась на шпалтах тогочасної преси. Наприклад, часопис “Письмо з Просвіти” описував поле діяльності студентства так: “Одним чи не з найвизначніших теренів праці молодіжі, в першім ряді університетської, є просвітна робота перед народом. Скрізь по читальннях бачим студентів в ролі захопленої своюю задачею організаторів, котрі з дійсно великим посвяченем, нерідко в дощ і заверуху, йдуть по кілька миль пішки, аби виголосити перед невеликим гуртком слухачів, часто зложеним ледве з кількох учасників, свій реферат. Зовнішнім висловом такої праці є спеціальні організації при студентських товариствах, котрих ціллю є саме ведене планової просвітної акції між народом. Одною з таких організацій є Просвітний Кружок, заснований при III. Секції У.С.С. у Львові”¹⁷.

Особливу увагу І.Крип'якевич у своїй просвітницькій діяльності приділяв Жовківському передмістю. Разом з Ю.Балицьким вони щодня здійснювали проходи передмістям з метою вивчення локального проживання українського населення, з'ясування його культурних осередків тощо. “У зв’язку з роботою “Просвітного кружка” я взяв у спеціальну опіку Жовківське передмістя і намагався його підняти до вищого розвитку. Була там читальня “Просвіти”, також читальні на Клепарові і Замарстинові”¹⁸.

Аналізуючи ситуацію в Жовківському передмісті, І.Крип'якевич дійшов до переконання, що в зв’язку з швидким зростанням українського населення в цій околиці (за його підрахунками там проживало щонайменше 10000 русинів), першочерговим завданням була організація української школи. Незважаючи на копітку працю місцевих читалень “Просвіти”, “Сокола”, “Руської Захоронки” і діяльність українського духівництва, українське населення швидко спольщувалося під впливом польських організацій.

Надзвичайно стурбований, І.Крип'якевич писав, що “коли завчасу не подбаємо нові інституції і організації, - може бути дуже лихо з нашою справою. Дуже багато могла б зробити українська школа: вона могла б забезпечити нашу дітвору перед полонізацією і дати сій важній дільниці молоде свідоме покоління”¹⁹.

Іван Петрович наголошував на тому, що будь-якою ціною необхідно поставити на ноги це передмістя, оскільки поляки з неабияким розмахом розгорнули роботу серед його населення і зробили вже дуже багато для знищення українства. Як далекоглядна людина він писав: “Коли ми завчасу не відповімо на їх роботу і не підтримо наших передміських організацій відповідними засобами - пізніше буде за пізно. Пам’ятаймо що від передмістя залежить будучість українства у Львові а від Львова наша будучість в цілім краю”²⁰.

Однак це було непросте завдання, яке вимагало важкої систематичної праці, неабияких фінансових витрат. Але ні фінансові проблеми, ні відмова від цієї справи найвидатнішої діячки на полі приватного шкільництва К.Малицької не змогли зупинити наполегливого І.Крип'якевича, який пізніше напише: “Зорганізували ми комітет, скликали зібрання, повели агітацію, надрукували плакати з оповісткою про школу. Почали збирати гроши. На перших зборах я з власної кишені дав 20 корон - це була тоді значна сума і присутнім міщенам не випадало давати менше. Зібрали невелику суму на перші потреби”²¹.

Як активний суспільний діяч, патріот, І.Крип'якевич інформував громадськість на сторінках часопису “Діло” про відкриття другої приватної школи ім.Короля Данила. Він закликав всіх свідомих українців жертвувати на освіту, оскільки “українські школи, се одинока дорога, якою ми можемо здобути собі горожанство в нашім не своїм місті, сею справою повинні б гарячіше заняться наші діячі”²².

Так, у 1912 р. завдяки невтомній енергії, великому прагненню до розбудови українського шкільництва, була організована силами І.Крип'якевича школа ім.Короля Данила. В ній було відкрито перший клас для 35 дівчат і хлопців, які походили переважно з найбідніших верств населення. “Цоб організацію школи поставити на твердих основах, за тогочасним звичаєм ми уладили “фестин”, забаву під голим небом, на площі

Сокола. Я сам склав оповістку, в якій не жалував обітниць, які то танці і інші приємності чекають гостей (цей афіш зберігся у мене). Це запрошення, а ще більше гарна погода допомогли підприємству: зібралася така сила народу, що прибуток був щось 1200 корон. На другу неділю ми повторили фестин - прийшло знову 700 корон. Разом це були "великі гроші", що дозволило найняти помешкання, купити обстанову і уладити школу ім. короля Данила"²³.

Щоб дати міцніші основи для подальшого розвитку школи, необхідно було шукати нові джерела для покриття шкільних потреб. З патріотичним запалом, невтомною енергією І.Крип'якевич звертає увагу громадськості на можливі джерела надходжень, способи збирання коштів для розвитку школи та закликає до пожертв. У статті "Як збирати жертви на школи?" він перераховує можливі способи: "Забави і святкування: аматорські вистави, концерти, вечірниці, ювілеї Шашкевича; На другім місці візьмемо весільні дари: з нагоди вінчання інтелігенції, на весілля селян; Збірки зібрани духовенством на церковних святах. Збірки при всяких нагодах: на празниках, на окружних конференціях, на похоронах, іменинах, при виборах, при грі в картах, молодіж за дозвіл музики. Деякі особи дають датки з припадкових доходів або за кару, з розпродажу книжок"²⁴.

І.Крип'якевич вважав заснування та упорядкування вже існуючих бібліотек однією з найважливіших форм просвітницької праці. Підтримуючи його, голова товариства "Академічної громади" О.Назарук звернувся до всіх, хто займався просвітницькою роботою в селах і містах, з закликом про необхідність укладання каталогу (спису) книжок, які повинні бути в кожній бібліотеці. При цьому він зазначив, що "Просвітній кружок" українських академіків у Львові "вважає бібліотеки по наших читальнях і товариствах найважливішою справою просвітнього руху, і з цією метою збирає інформацію про бібліотеку і книги в них, про читачів, які книжки найпотрібніші"²⁵.

Важливими завданнями "Просвіти" були перевірка, надання практичної і методичної допомоги читальнім. Головний виділ "Просвіти" мав право перевіряти читальні в усій окрузі, а виділ кожної філії "Просвіти" - в своїй окрузі. На допомогу перевіряючим та з метою якісної перевірки читалень, І.Крип'якевич розробив "Інструкцію для люстраторів читалень "Просвіти", яка була прийнята організаційною комісією товариства "Просвіта" 31 грудня 1909 р. В "Інструкції" зазначалося, що завданням перевірки було грунтовне вивчення стану читальні та надання їй методичної та практичної допомоги. Люстрація повинна була охопити: діяльність виділу, роботу читальні, функціонування бібліотеки, документацію.

Одночасно Іван Петрович підкреслював, що перевіряючий спочатку повинен ознайомитися з життям громади і читальні, а під час перевірки йому допоможе така документація: "а) статут "Просвіти" і регулямін для читалень, б) взірці читальняних книг (касова книга, книга членів, інвентар бібліотеки, книга позичаючих), в) спис найважніших книжок для народу (передовсім історичного і суспільного змісту, також співанників, декламаторів і т. ін.); спис популярних часописів з адресами редакцій"²⁶.

В "Інструкції" підкреслювалося, що по завершенні перевірки люстратор повинен зареєструвати факт перевірки в книзі протоколів та подати у філію

інформацію щодо перевірки, звертаючи увагу також на справи, які не були охоплені інструкцією.

Проаналізувавши стан діяльності читалень “Просвіти” “Просвітній кружок” “Академічної громади” виявив причини їх слабкого розвитку до яких відносилися: відсутність освічених людей в селах, які вміли організовувати роботу читальні; недостатня увага до бібліотек; мала кількість популярної літератури; розміщення читалень по чужих хатах. Одночасно були запропоновані способи пожвавлення роботи читалень: проведення курсів для селян-організаторів читалень, видання підручників для читалень, надання делегатами філій і люстраторами читалень методичної та практичної допомоги щодо ведення документації, навчання бібліотекарів, видання каталогів тощо.

“Просвітній кружок” з дня його заснування стає дуже популярним, з 1913 р. проводить жваву роботу як у Львові, так і в повіті. Для досягнення мети він спрямував свою роботу в таких напрямках: організація “курсу вищої освіти” для Львова, “курсу IV класи народних шкіл”, робота в читальніх Львівського повіту, підготовка готових друкованих рефератів (на допомогу лекторам) для роботи в читальніх. І.Крип’якевич був не тільки близьким організатором, а й безпосереднім учасником роботи. “Письмо з Просвіти” повідомляє: “На курсі вищої освіти” для Львова, котрий відбувався почавши від 15 грудня 1913 р. до 28 лютого 1914 р. по дві години що другий день, виголошено слідуючий ряд викладів: Астрономія (викладав Др. Микола Чайковський), геологія і палеонтологія (Др. Олександр Тисовський), географія (проф. Др. Степан Рудницький), антропологія і праісторія (Вол. Гребняк), історія України на тлі всесвітньої (Др. Іван Крип’якевич), історія культури і штуки (проф. Василь Пачовський), право (Др. Володимир Охримович)”²⁷. На курсах було 20 учасників. Кількість була невеликою, але, на думку автора статті, всі курсанти здобули найважливіші основи загальної освіти “про се свідчать найлучше самі імена панів прелегантів”²⁸.

Комісія курсів вищої освіти при Головному виділі планово продовжувала таку роботу. З 20 січня до березня 1913 р. відбулись наступні курси вищої освіти, на яких були присутні 23 особи з різних повітів. Після їх закінчення було “вибрано комісію, що почату роботу мала продовжувати курсами у Львові і в регіоні. У склад комісії входили з Головного виділу: о. Т.Лежегубський, др. І.Брик, др. І.Крип’якевич, др. Ст.Рудницький (який заступав також Тов. ім. Петра Могили), Я.Веселовський, В.Пежанський і А.Гапяк”²⁹.

Високо оцінюючи діяльність курсів вищої освіти у Львові, організовані “Просвітою” і Товариством українських наукових викладів ім. П.Могили, часопис “Письмо з Просвіти” підкреслив, що “...курси дають отсім чином почин до нової просвітної роботи”³⁰.

Безумовно організація просвітніх курсів різного плану та характеру була важливою в контексті роботи “Просвітного кружка”. Однак найбільше енергії і уваги приділив Іван Петрович роботі у читальніх Львівського повіту. У цій роботі взяли участь “60 академіків, котрі в часі від б падолиста 1913 р. до половини лютого 1914 р. відбули 123 поїздок з відчитами. В найближчому часі згадана відчитова а разом з тим і організаційна праця в повіті прибере більше плановий і систематичний вид. На сходинах Кружка дnia 20.II.1914 р. зголосилося 35 охочих, відбути протягом марта по п’ять

поїздок на село. Сим способом буде можна в однім місяці виголосити 175 відчитів а разом з тим і перевести відповідну організаційну роботу. Таким робом ступив "Просвітній кружок на дорогу більш планової праці"³¹.

І.Крип'якевич ще з часу організації "Просвітнього кружка" "Академічної громади", як член Українського студентського союзу (УСС), не раз наголошував на необхідності часопису як органу студентської молоді. Про такий часопис мріяв і М.Січинський. У своєму листі він зазначав: "... пише Крип'якевич про план часопису. Страх, як треба. Такого, щоби була вільна від газетарських стилів, святих партійних принципів, борьби з вітряками, особистих антипатій"³². 1 січня 1910 р. вийшов перший номер відродженого часопису "Молода Україна". Він відкривався редакційною статтею про програму діяльності Українського студентського союзу, зокрема, тут підkreślалося: "... Отсе десятиліття - се серед якої - що так скажемо - народився модерний український народ, серед якої справа самостійної України виплинула на чисту воду і стала сьогодні постулатом, над яким кожда дальша дискусія злишня. І саме тому отся хвиля є для нас історична. Як програму кладемо ті самі гасла, які виписали перші редактори "Молодої України" на вступі: самоосвіта, піднесення культурного рівня нашої молодіжі, так середніх, як і вищих шкіл, - і головне нав'язування як найтісніших зносин між усією українською молоддю - по сей і по той бік кордону. Отсій останій задачі служитиме "Молода Україна" як орган центрального товариства нашої молоді "Український студентський союз"³³.

І.Крип'якевич активно друкує на її шпалтарах просвітницькі матеріали: рецензії, огляди історичних книг, покажчик для самоосвіти, статті тощо³⁴.

Іван Петрович, ще як студент Львівського університету, у Записках НТШ та інших періодичних виданнях³⁵ пише про необхідність пропаганди української книжки серед галицьких селян і розширення мережі народних бібліотек. Саме з цією метою виходять "Письмо з Просвіти", його окремі відбитки - "Просвітні листки", а також Календар "Просвіти" на 1910 та 1911 рр.

І.Крип'якевич аналізував стан тогочасних галицьких бібліотек, особливо громадських товариств і сільських читалень, комплектування їхніх фондів українознавчою та освітньою літературою. Одночасно він намагався узагальнити досвід бібліотек у Німеччині, Норвегії, Польщі, США, Росії.

Знайомлячись з роботою освітніх організацій інших країн, І.Крип'якевич дійшов переконання, що основою діяльності "Просвіти" повинна бути робота бібліотеки, бо її читальні це клуби, де фактично відсутні бібліотеки. Таким чином, "Просвіта" не може дати належної освіти. Тому значно краще розвивається польське "Towarzystwo szkoly ludowej", яке починало роботу від бібліотек і шкіл. У цьому напрямку він бажав повести подальшу роботу "Просвіти". У "Письмах з Просвіти" І.Крип'якевич започаткував рубрику "Бібліотечні справи", метою якої було ознайомлення громадськості з просвітніми товариствами європейських держав та Америки, з їх бібліотечними справами. Він пише: "Пробуваючи кілька неділь у Варшаві зібраав я деякі дані про таможні культурні й просвітні товариства; думаю, що не зайве буде й нашим організаторам познакомитися з просвітньою роботою закордонних поляків"³⁶. Під заголовком "Просвітна робота у чужих" І.Крип'якевич детально описує просвітні товариства у Варшаві: їх завдання, роботу та шляхи досягнення мети. Описуючи форми праці "Товариства

наукових курсів”, “Польського краєзнавчого товариства”, “Товариства Публичної бібліотеки”, організації “Університету для всіх”, “Товариства польської культури”, автор сподівався, що ознайомлення з їх досвідом буде сприяти організації просвітньої роботи в Україні³⁷.

Аналізуючи бібліотечну організацію Німеччини, І.Кріп'якевич звертав увагу на просвітню організацію “Товариство для ширення народної освіти”. Він констатував, що мета його за статутом подібна до “Просвіти”, і що першочерговим завданням товариства є заснування бібліотек для широких народних мас та шкільних бібліотек. Особлива увага, підкреслює І.Кріп'якевич, приділялась організації бібліотек “...в шпиталах, касарнях, стражницях, приютах для моряків і ин., врешті бібліотеки для самообразовання при товариствах робітничих, міщанських, ремісничих, купецьких, господарських, співацьких, руханкових, стрілецьких, менші бібліотеки учительські і ин. В рамках роботи товариства красна література є також знарядом до образовання і піднесення народа”. На такій основі створений і каталог для народних бібліотек³⁸.

Цікаво подає Іван Петрович інформацію про мандрівні бібліотеки Німеччини, зазначаючи, що це бібліотеки майбутнього, які “...лучать найбільшу ощадність з найвищою продуктивністю”³⁹.

У бібліотечній справі Норвегії І.Кріп'якевич звертав увагу, перш за все, на зразковий каталог, бібліотеки для дітей і молоді. Неабияке значення мають курси бібліотекарів, які проводяться на всіх семінарах і триваліших курсах для учителів⁴⁰. З великим захопленням писав І.Кріп'якевич про бібліотечну справу в Америці, де зазначав, що справа публічних бібліотек поставлена на дуже високому рівні, підкреслюючи, що Америка створила окремий тип народних бібліотек, де не читач шукає книжки, а книжка шукає читача. Завданням бібліотекаря є не зберігання книг, а їх розповсюдження. Мета бібліотечної справи, наголошував він, спрямована до одного: “зробити добре книжки доступними як найбільшому числу читачів, як найдешевшим способом. Тримаючись сеї засади основуються при американських бібліотеках відділи на різних мовах. Одним з відділів є якраз заснований недавно заходами гуртка ньюорських свідомих українців в публічній бібліотеці в Нью-Йорку український відділ, в котрім можна щоденно брати безплатно українські книжки...”⁴¹.

І.Кріп'якевич розумів, що організація бібліотек - це основа просвіти, однак не менш важливою є підготовка бібліотекарів. Тому на часі було негайне проведення курсів з бібліотекознавства. Описуючи досвід Америки, він підкреслив, що для навчання бібліотекарів створені окремі школи. Крім того, проводилися різноманітні бібліотечні курси як для початківців, так і для тих, хто вже мав відповідний досвід. Різнилися вони і формою. Для тих, хто вже працював бібліотекарем і не мав можливостей відвідувати їх через брак часу, створювалися заочні курси. І.Кріп'якевич зазначив, що за Америкою почали йти і європейські держави, такі як Англія, Норвегія, Німеччина, де діють аналогічні бібліотечні школи.

“Такою самою дорогою хоче іти і Росія, - писав І.Кріп'якевич, - дня 30 цвітня отворено при московськім міськім університеті ім. А.Л.Шанявського перший в Росії бібліотечний курс”⁴². Далі Іван Петрович знайомив читачів з програмою курсу, зазначаючи прізвища лекторів, теми

лекцій та практичних робіт. Автор сподівався, що цікавий досвід роботи бібліотечних організацій в Німеччині, Норвегії, Англії, Польщі, який публікувався під рубрикою “Бібліотечні справи”, стане в нагоді для організації бібліотек та поглиблення просвітньої роботи в Україні.

Одночасно І.Кріп'якевич в рубриці “Бібліотечні справи” описував стан бібліотек філій “Просвіти”, де інформував про новозасновані бібліотеки, їх стан і розвиток, статистичні дані щодо кількості книжок, заходи щодо пожвавлення цієї роботи в деяких повітах. Так, вчений повідомляв: “*Кружок Укр. пед. тов. в Гусятині рішив заснувати повітову публічну бібліотеку, що заспокоювала би потреби так інтелігенції, як міщенців і селян. Почин до цієї важкої справи дали загальні збори, де сконстатовано недостачу бібліотек: особливо народне учительство і академічна молодіжь, що живе по селах не мають спромоги визичити денебудь книжки до читання, а на закупно не все позволяють матеріальні засоби*”⁴³.

Іван Петрович перший, хто на основі даних про бібліотеки Головного виділу, надрукованих в “Письмі з Просвіти” і “Звітах Товариства” (про число читальних бібліотек), намагався узагальнити інформацію про кількість, стан, види бібліотек філій “Просвіти”. Подаючи статистичні дані, він наголошував на тому, що “*статистика дуже загальна і неповна*”⁴⁴.

Узагальнюючи та популяризуючи досвід роботи європейських та американських бібліотек, зважаючи на важливe значення підготовки керівників читалень, Іван Петрович організував просвітньо-економічний курс у Львові, у якому взяли участь 25 осіб⁴⁵. “*Цілий курс обіймав 45 викладових годин; з того припало: 3 години на виклади про провід в читальнях, частину теоретичну викладав п. Іван Кріп'якевич: 1) Завдання читальні: а) вчити солідарності, б) підносити просвіту, в) освідомлювати національно. 2) Часописи і книжки; як читати книжки. 3) Популярні книжки*”⁴⁶.

Досить промовисто про невтомну та плідну роботу І.Кріп'якевича як заступника членів Головного виділу та референта бібліотечної комісії (при Головному виділі було 18 комісій) говорить звіт останньої за 1913 р.: “...І так за порозумінem з редакцією “Письма з Просвіти” заложено відділ Бібліотечної справи, де знаходить місце статистика українських бібліотек, хронікат бібліотечного руху і звістки про чужі бібліотеки, і до тепер зібрано систематичний матеріал про бібліотеки філій “Просвіти”, “Бесід”. I Касинових товариств, кружків Укр. пед. т., відділів Взаємної Помочі учит., народних шкіл в Галичині і подано вістки біжучого руху”⁴⁷. Крім того, на комісії піднімались питання про висилку книжок ново-заснованим бібліотекам “Просвіти”, допомогу мандрівним бібліотекам, розсылку листів до філій у справі бібліотекарства, розширення рецензійного відділу і постійну бібліографію в органі Товариства, локальні бібліотеки “Просвіти” у Львові, збільшення бібліотек і джерел їх утримання, дари для бібліотеки тощо.

І.Кріп'якевич, аналізуючи думки читачів “Письма з Просвіти”, підкреслював, що на її шпальтах повинні бути методичні поради для читалень в яких “*вказувати на розвій читалень занепадаючих і давати пояснення до їх розвою, бо на жаль мушу сказати, що наша руська інтелігенція не вміє чи не хоче підтримати того Духа просвіти, що богато є по селах того зіпсуття Духа просвіти. Таких самих вказівок бажають інтелігенти: “Статі на тему: як провадити читальню, як її оживляти, гуртувати членів*

та давати їм з неї найбільшої користі”⁴⁸. Активно Іван Петрович працював і у видавничій комісії Головного виділу. На її засіданнях вирішувалися питання членських видань, видавництва календарів, просвітніх листків, фінансові справи, рецензувалися надіслані праці тощо. У “Просвітніх листках”, які почали видаватися з 1907 р. і були призначені для широкого кола, І.Крип’якевич з метою популяризації історичних знань продовжував друкувати свої розвідки. Так, в 1913 р. була надрукована його робота “Герб України”⁴⁹.

На засіданнях також було вирішено працювати в напрямку систематичного і планового видання книжок, призначених для найширших верств українського народу. Для цього видання були поділені на кілька серій: “популярна-наукова серія висша, популярна-наукова серія низша, белетристична висша, белетристична низка”. Книжки серії вищої планувались по 10-20 і більше аркушів, а книжки серії нижчої - найбільше по 5 аркушів. Серії нижчої разом повинні представити цілість якоєві галузі знань в популярно-науковій, але систематичній формі. “Усі ті томики повинні творити дешеву бібліотеку, яку кожний більше освічений селянин, міщанин, робітник, міг би легко набути”⁵⁰.

Просвітницька діяльність І.Крип’якевича тісно пов’язана з “Товариством українських викладів ім.Петра Могили” (1908-1939 рр.), метою якого були не тільки популяризація наукових знань шляхом проведення науково-популярних лекцій, доповідей, курсів, а й публікація наукових, літературних, публіцистичних видань, заснування філій, гуртків, бібліотек та музеїв⁵¹.

У часописі “Письмо з Просвіти” І.Крип’якевич докладно інформував про стан викладів товариства за два роки (1909-1910 рр.), наголошуючи на великий та плідній роботі. Теми лекцій було подано у формі таблиці, які засвідчили напрямки та форми роботи в народному університеті. Підсумовуючи, І.Крип’якевич писав: “Робота нашого народного університету в тих двох перших роках його існування представляється гарно, а навіть імпозантно. Побіч львівського центра завязалися викладові комітети в Перемишлі, Самборі, Рогатині, Стрию, Станіславові, Золочеві й Тернополі; зорганізувалося кількадесят прелегентів, уряджено 199 викладів, з яких користало 22.865 слухачів. А все те при дуже невеликих фондах”⁵².

При перегляді тем лекцій можна зробити висновок, що найчисленнішими були українські теми - з історії, літератури та повсякденного життя. Іван Петрович підкреслював, що “В сім напрямі зроблено багато, Так з історії України як і української літератури було стільки викладів, що колиб їх разом зложити вийшли би досить повні курси, що обнимали би цілість предмету; доповняли їх виклади з географії і антропології України, а також деяло було з української музики і суспільних наук у відношенні до України”⁵³.

І.Крип’якевич був активним дописувачем “Письма з Просвіти”, календарів Просвіти. Великий успіх мали щорічні календарі “Просвіти”, які були розраховані на різні категорії населення. Молодий Крип’якевич опублікував там багато статей про Б.Хмельницького, І.Федорова, українських гетьманів, історію Львова, лекції з історії України та інш. У своїх спогадах він пише: “...давав реферати і рецензії на різні освітні видання і особливо звертав увагу на бібліотеки. Дав статті “Виклади з історії України”, “Якої лектури бажає народ”, склав я також формуляр “Звіт читальні Просвіти”. Щороку давав я статті до Календаря Просвіти, який редактував

Балицький ("Галич", "Шкільне життя", "Герб України")"⁵⁴. Івана Петровича хвилювала доля календарів, цікавила думка читачів щодо їх змісту. Вивчаючи їх на основі анкети, яка була долучена до календарів "Просвіти" за 1919-1910 рр., І.Крип'якевич помістив свою статтю в "Письмо з Просвіти" під назвою "Якої лектури бажає народ?". Збираючи та аналізуючи інформацію протягом трьох років, І.Крип'якевич пише, що "...вказівки читачів дали багато інтересного для редакції календарів і редакція по можності старала ся сповняти всі оправдані бажання: багато поправок і інновацій, яких ждали члени, війшло в календарі в останніх трьох роках, збагачуючи їх зміст в ріжсих напрямках"⁵⁵.

До редакції надходили листи із зауваженнями, що читальні "Просвіти" досі ще не мають добрих книжок. У статті І.Крип'якевич цитував дописувача, який питав: "Що означає добра книжка? Під словом доброї книжки розумію таку, в котрій було би все, що мене обходить - які мої предки були, які списателі, - що лишили - звідки взялася Русь - хто заложив ту ю Руслан, - звідки Україна - що тоге є - одним словом бракує доброї книжки - такої, в якій би простий хлібороб, котрій не мав часу ані спроможності читати наукової книжки - в ній якраз довідав би ся о всім, що хоче знати, аби мати образ своєї бувальщини і слави минувшої..."⁵⁶.

Узагальнюючи думки дописувачів, І.Крип'якевич звертав увагу на попит на історичну книжку, підкреслював, що читачі вимагають рідної історії і ставлять її в пріоритеті перед іншими темами. "...Просвіта повинна видавати книжечки з оригінальними оповіданнями ілюстрованими змісту історичного і на тлі тих оповідань пояснювати причини, через які руський народ утратив своє самостійне істновання, а в пізніших часах не міг добороти ся самостійного істновання. Завзвичай народ, щоби на далі вистерігав ся подібних вчинків і поучувати, як має на далі поступати, щоби осягнув бажану мету"⁵⁷.

Таким чином, просвітницька діяльність І.Крип'якевича була спрямована, передусім, на розвиток українського суспільства, на піднесення його культурного й освітнього рівня, яке проживало на етнічних українських землях на початку ХХ ст. В умовах безграмотності та полонізації українського народу І.Крип'якевич відстоював активну громадянську позицію в боротьбі за національну школу, українську мову, культурний розвиток нації.

Основними формами роботи І.Крип'якевича у складі таких просвітницьких організацій, як "Академічна громада", "Просвіта", "Товариство українських викладів ім.Петра Могили", НТШ, УПТ, були: участь та керівництво роботою із заснуванням бібліотек та поширенням книг серед народу, опіка та надання методичної допомоги читальням "Просвіти" та створення нових як центрів культури і просвіти; участь в освітніх заходах: лекціях, читаннях; активна участь у відкритті українських шкіл, освітня робота серед дорослого населення.

Як референт бібліотечної комісії Головного Виділу товариства "Просвіта" І.Крип'якевич став фактично основоположником бібліотечної справи в Західній Україні.

Просвітницькою спрямованістю характеризувалась і журналістська та видавнича діяльність І.Крип'якевича, пов'язана з періодикою початку ХХ ст. Він був дописувачем таких українських видань, як "Молода Україна",

“Письмо з Просвіти”, календарі “Просвіти”, “Діло”, де подавалися його публікації педагогічно-просвітницького характеру, статті з української історії та її діячів як доказ творчого потенціалу українського народу.

¹Кубійович В.М. Енциклопедія Українознавства: Словникова частина / Наук. т-во ім.Шевченка у Львові. Гол. ред. проф. д-р В.Кубійович. - Т.3. - Львів: Молоде життя, 1994. - С.1190.

²Іван Крип'якевич у родинній традиції, наукі, суспільстві // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність: Зб. наук. праць. - Вип.8. - Львів, 2001. - 958 с.

³Качкан В.А. Хай святиться ім'я твоє: Галицькі просвітницькі діячі, письменники, вчені - вихідці із священицьких родин. - Чернівці: Прут, 1994. - 197 с.; Курас І.Ф. Провідники духовності в Україні: Довідник. - К.: Вища школа, 2003. - 782 с.

⁴Див.: Книжка на селі // Діло. - 1908. - 11 лютого; Народні бібліотеки, Перший просвітньо-економічний конгрес. - Львів, 1908. - С.201-208; Просвітна діяльність руської академічної молодіжі // Діло. - 1908. - 4 квітня; Звіт читальні “Просвіти” (Квестіонар). - Львів, 1910; Без підпису. Інструкція для люстраторів читалень “Просвіти”, прийнята організаційною комісією товариства “Просвіта” дня 31 грудня 1909 р. // Письмо з “Просвіти”. - 1910. - С.4-6; Народні бібліотеки, Перший український просвітньо-економічний конгрес уладжений товариством “Просвіта” в сорокаліття заснування у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 р. - Львів, 1910. - С.201-208; Просвітня робота у чужих // Письмо з “Просвіти”. - 1910. - Ч.11-12. - С.165, 300-306, 335-338; Товариство українських наукових викладів ім.Петра Могили // Там само. - 1911. - Ч.1. - С.12-15; Якої лектури бажає народ? // Там само. - 1911. - Ч.4. - С.99-103. Без підпису. Про викладання з історії України // Там само. - 1912. - Ч.10. - С.299-301 та інш.

⁵Центральний Державний історичний архів України у Львові (далі - ЦДІА України у Львові), Державний архів Львівської області (далі - ДАЛО), Відділ рукописів Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника НАН України (далі - ЛНБ НАН України), Відділ рукописів і рідкісної книги ім.Ф.Максименка Наукової бібліотеки Львівського національного університету ім.І.Франка .

⁶Трегуб М.М. Українські студентські товариства у Львові другої пол. XIX - поч. XX ст. (Огляд архівних документів) // Записки Львівської наукової бібліотеки ім.В.Стефаника. - К., 1993. - Вип.1 (1992). - С.28-29.

⁷ДАЛО. - Ф.296. - Оп.1. - Спр.57. - Арк.3, 4, 8, 9, 19-22; ЛНБ ВР. - Ф.119. - Спр.9а. - Арк.41, 184, 309.

⁸Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Інститут Українознавства НАН України. - Львів, 2001. - С.96.

⁹Там само. - С.93; Крип'якевич І. Нові видавництва // Письмо з “Просвіти”. - 1911. - Ч.1. - С.20.

¹⁰Там само.

¹¹Звіт Відділу Академічної громади т-ва української молодіжі у Львові за рік адміністраційний 1908-1909. - Львів, 1909. - С.3-18.

¹²ДАЛО. - Ф.296. - Оп.1. - Спр.77. - Арк.1, 12-24.

¹³Крип'якевич І. Богдан Хмельницький в Галичині. - Ч.2. - Вінніпег, 1917. - С.26-27.

¹⁴Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX-XX ст. - Львів: Інститут українознавства ім.Крип'якевича НАН України, 2001. - С.144.

¹⁵Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - С.93.

¹⁶Назарук О., Охрімович О. Хроніка руху української академічної молоді у Львові // Січ. - 1908. - С.433-434.

¹⁷Гребняк В. Просвітний кружок при III Секції У.С.С. у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти”. - 1914. - Ч.2. - С.33-34.

¹⁸Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - С.96.

¹⁹Він же. Школа ім.Короля Данила у Львові // Діло. - 1912. - 27 червня.

²⁰Там само.

²¹Він же. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - С.97.

²²Він же. Школа ім.Короля Данила у Львові // Діло. - 1912. - 19 жовтня.

²³Він же. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - С.97.

²⁴Як збирати жертви на школи? // Діло. - 1912. - 18 липня.

- ²⁵ДАЛО. - Ф.296. - Оп.1. - Спр.77. - Арк.8.
- ²⁶Крип'якевич І. Інструкція длялюстраторів читалень Просвіти//Письмо з “Просвіти”. - 1910. - Ч.1. - С.4-6.
- ²⁷Гребняк В. Просвітний кружок при III Секції У.С.С. у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти”. - 1914. - Ч.2. - С.34.
- ²⁸Там само.
- ²⁹Звіт з діяльності Головного Виділу Товариства “Просвіта” в р.1913 // Письмо з “Просвіти”. - 1914. - Ч.4. - С.105.
- ³⁰I.C. Курс вищої освіти у Львові // Письмо з “Просвіти”. - 1913. - Ч.3. - С.82.
- ³¹Гребняк В. Просвітний кружок при III Секції У.С.С. у Львові і його діяльність // Письмо з “Просвіти”. - 1914. - Ч.2. - С.35.
- ³²Ковалюк Р. Український студентський рух на західноукраїнських землях XIX-XX ст. - Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича НАН України, 2001. - С.146.
- ³³Редакційна стаття // Молода Україна. - 1910. - 1 січня. - С.1-2.
- ³⁴Крип'якевич І. Професори і студенти// Молода Україна. - 1910. - Ч.1. - С.25-28; Підпис: *Vivus*. Покажчик для самоосвіти ІІ. Історія України// Молода Україна. - 1910. - С.96-105.
- ³⁵Він же. Книжка на селі // Діло. - 1908. - 11 лютого.
- ³⁶Він же. Просвітна робота у чужих. Просвітні товариства в Варшаві // Письмо з “Просвіти”. - 1910. - Ч.11. - С.300.
- ³⁷Там само.
- ³⁸I.K. Бібліотечні справи. З бібліотечної організації в Німеччині // Там само. - Львів, 1913. - Ч.10. - С.171.
- ³⁹Там само.
- ⁴⁰Він же. Бібліотечні справи. Народні бібліотеки в Норвегії // Там само. - Львів, 1913. - Ч. 5. - С.147-149.
- ⁴¹Він же. Бібліотечні справи. Український відділ в ньюйоркській бібліотеці // Там само. - Львів, 1913. Ч. 10. - С.-169.
- ⁴²Він же. Бібліотечні справи. Бібліотечні курси в Москві // Там само. - Львів, 1913. - Ч.10. - С.169.
- ⁴³Бібліотечні справи. З наших бібліотек // Там само. - Львів, 1914. - Ч.1. - С.12.
- ⁴⁴I.K. Бібліотечні справи. Бібліотеки філій “Просвіти” // Там само. - Львів, 1913. - Ч.149-150.
- ⁴⁵Ф.3. Просвітньо-економічний курс у Львові // Там само. - Ч.4. - Львів, 1911. - С.112-113.
- ⁴⁶Крип'якевич І. Просвітно-економічний курс // Там само. - Львів, 1913. - Ч.4. - С.112.
- ⁴⁷Звіт з діяльності Головного Виділу Товариства “Просвіта” в р.1913 // Там само. - Львів, 1914. - Ч.4. - С.97-115.
- ⁴⁸Якої лектури бажає народ? // Там само. - Львів, 1911. - Ч.4. - С.102.
- ⁴⁹Звіт з діяльності Головного Виділу Товариства “Просвіта” в р.1913 // Там само. - Львів, 1914. - Ч.4. - С.109.
- ⁵⁰Там само. - С.111.
- ⁵¹Довідник з історії України/За заг. ред. I.Підкови і Р.Шуста. - К.: “Генеза”, 2001. - С.866.
- ⁵²Крип'якевич Тов. Українських наукових викладів ім.Петра Могили // “Письмо з Просвіти”. - Львів, 1911. - Ч.1. - С.12.
- ⁵³Там само. - С.14.
- ⁵⁴Крип'якевич І. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. - С.96.
- ⁵⁵Якої лектури бажає народ? // “Письмо з Просвіти”. - Львів, 1911. - Ч.4. - С.99.
- ⁵⁶Там само. - Львів, 1912. - Ч.9. - С.264.
- ⁵⁷Там само. - Ч.9. - С.264.

KLYMENKON.P.

Ivan Krypjakevych: Pages of Educational Activity (1904-1914)

Activity of Ivan Krypjakevych in 1904-1914 as a member of Ukrainian Students Union (USU), active scientist of the “Prosvita” Association is investigated. Special attention is paid to the details of his participation in several enlightening organizations and societies.